

Przemysław Żurawlew

GNIAZDOWANIE GAWRONA *CORVUS FRUGILEGUS* W POWIECIE PLESZEWSKIM (WIELKOPOLSKA)

Nesting of the Rook *Corvus frugilegus* in the District of Pleszew (Wielkopolska)

Abstract

The article discusses the population of the rook *Corvus frugilegus* in the District of Pleszew (SE Wielkopolska) and its changes within the last 20 years. The area of the district is 711.91 km², dominated by arable land 64.9%, forests 19.1%, meadows and pastures 6.7%, while building developments and other areas cover 9.3%. In 1984 and 1985 – 9 breeding colonies were found (279 nests), in 2005 – 6 colonies (505 nests), and in 2007 – 3 colonies (328 nests). Population density was respectively 39.2, 70.1 and 46.1 pairs/100 km², and average size of a colony 31.0, 84.1 and 109.3 nests. Out of 10 colonies found in the years 1984, 1985, 2005 and 2007 – 6 were in the parks, 2 at cemeteries, 1 in tree clusters and 1 in street trees. Rooks built 1 to 27 nests in a single tree, mainly 1 (43%) and 2 (18.4%). The reason for disappearance of three colonies was human interference. Within 20 years the population size grew by 45% only to fall by 35% between the years 2005–2007.

KEY WORDS: Rook, *Corvus frugilegus*, population dynamics, breeding colonies, nest sites, *Corvidae*

Wstęp

Gawron należy do gatunków gniazdujących średnio licznie, a lokalnie licznie lub bardzo licznie na niżu całej Polski. Zasiedla wszystkie regiony, najliczniej gniazduje w centrum i na wchodzie kraju, wyraźnie omija obszary zalesione, a w górach rzadko przekracza wysokość 350 m n.p.m (Tomiałojć i Stawarczyk 2003). Pomimo powszechnego występowania i stosunkowo prostych metod określania liczebności, stan wiedzy o tym gatunku jest niewystarczający - brakuje informacji m. in. o ocenach liczebności, czynnikach wpływających na rozmieszczenie kolonii, trendach liczebności, zagrożeniach i czynnikach ograniczających jego liczebność (Jakubiec 2005). Niniejszy artykuł

przedstawia sytuację gawrona w powiecie pleszewskim i charakterystykę jego kolonii lęgowych.

Pomimo, iż pierwsze informacje o kolonii lęgowej tego gatunku na omawianym terenie pochodzą z lat czterdziestych wieku XX, to na mapie południowej Wielkopolski z roku 1821 pt. *Special Karte von dem Krotoschiner Kreise*, znaleźć można przysiółek o nazwie Gawrony leżący koło Kuczkowa, w gminie Pleszew (Wilzak i Żurawlew 2008). Świadczy to, iż zapewne od wielu stuleci gatunek ten występował w okolicach Pleszewa.

Podczas ankietowej inwentaryzacji kolonii gawrona w Polsce w roku 1963, dla powiatu pleszewskiego uzyskano informacje o trzech koloniach lęgowych liczących 20-149 gniazd (Dyrcz 1966).

Teren badań

Powiat pleszewski, zajmujący powierzchnię 711,91 km², leży w południowo-wschodniej części Wielkopolski, wchodząc w skład Wysoczyzny Kaliskiej i Równiny Rychwalskiej. Krajobraz powiatu ukształtowało zlodowacenie środkowopolskie, które ustąpiło ponad 150 tysięcy lat temu (Kondracki 1988, Anders et al. 1999). Zdecydowanie dominują tu grunty orne zajmując powierzchnię 462,61 km² (64,9% powiatu), lasy i grunty leśne obejmują 135,98 km² (19,1%), z których największy obszar porastają bory sosnowe w części północno-wschodniej. Łąki i pastwiska zajmują zaledwie 48,34 km² (6,7%) powierzchni, najliczniej występując w dolinach rzecznych Proсны, Lutyni i Neru. Pozostałe obszary, tj. zabudowa, wody, żwirownie i inne, obejmują 64,98 km² obszaru (9,3%). Zaludnienie wynosi 87 os./km² (Urząd Statystyczny w Poznaniu 2006). Udział poszczególnych rodzajów gleb przedstawia się następująco: gleby bielcowe piaszczyste - 81%, gleby słabo ilaste i płowe gliniaste - 10%, gleby pylaste - 7% oraz torfowe i murszowe - 2%. Według podziału gleb na klasy bonitacyjne, grunty V i VI klasy zajmują 41%, IV klasy - 30%, III klasy - 28% i II klasy - 1% (Strategia Rozwoju Powiatu Pleszewskiego 2006).

Materiał i metody

Liczenia gniazd gawrona w poszczególnych koloniach na terenie powiatu przeprowadzono w czterech latach: 1984 (10, 17 i 21.05), 1985 (29.04 i 7.05), 2005 (14, 15, 17 i 23.04) i 2007 (19 i 26.04). W roku 1984 odwiedziono około 70% miejscowości powiatu lokalizując 9 kolonii, jednak gniazda policzono wtedy tylko w 5 koloniach, dopiero w roku 1985 wykonano liczenia w pozostałych 4 koloniach. Według dzisiejszego stanu wiedzy możliwość przeoczenia wtedy innych kolonii była niewielka. W latach 2005 i 2007, w każdym z sezonów zebrano kompletne dane (kontrolowano cały obszar badań), w tym dotyczące rodzaju drzewa gniazdowego i liczby gniazd na poszczególnych drzewach

(oprócz kolonii w Dobrzycy w 2005). Dla kolonii które zanikły, zbierano od okolicznych mieszkańców informacje o przyczynach ustąpienia gawronów. Niekompletne dane z innych lat omówiono skrótowo, szczególnie zamieszczając na końcu pracy (Appendix).

Wyniki

Liczebność, zagęszczenie i przyczyny zaniku kolonii

W latach 1984 i 1985 stwierdzono 9 kolonii lęgowych z 279 gniazdami. Liczenia w latach 2005 i 2007 dały wynik odpowiednio: 6 kolonii z 505 gniazdami i 3 kolonie z 328 gniazdami (tab. 1). Uzyskane zagęszczenie wynosiło 39,2 p/100 km² w latach 1984 i 1985, po czym wzrosło do 70,1 p/100 km² w roku 2005, by zmaleć do 46,1 p/100 km² w roku 2007. Wielkość kolonii liczyła średnio: 31,0 gniazd (1984 i 1985), 84,1 gniazd (2005) i 109,3 gniazd (2007).

Lata 80. wieku XX charakteryzowały się występowaniem sporej liczby, ale za to niewielkich kolonii lęgowych (do 50 gniazd). Pierwszą kolonię liczącą ponad 100 gniazd stwierdzono w roku 1992 w Pleszewie, przy ul. Wojska Polskiego (171 gniazd). Od tego czasu w powiecie pleszewskim spadała liczba kolonii (9 w 1984 i 1985, 7 w 1994 i 5 w 2002), zwiększała się natomiast liczba gniazd w poszczególnych koloniach, maksymalnie osiągając w Szymanowicach liczbę 323 gniazd w roku 2001 (Wilżak et al. 2004).

Tab. 1. Liczba zajętych gniazd gawrona *Corvus frugilegus* w powiecie pleszewskim w poszczególnych koloniach w latach 1984, 1985, 2005, 2007, + - stwierdzono gniazdowanie, jednak brak oceny liczebności.

Tab. 1. Number of occupied nests of the rook *Corvus frugilegus* in the District of Pleszew in individual colonies in the years 1984, 1985, 2005, 2007, + nesting confirmed, no size data.

Lokalizacja kolonii	Środowisko	1984	1985	2005	2007
Chocz	park	4	+	0	0
Czermin	park	+	±50	12	0
Dobrzyca	park	±35	+	±200	253
Kowalew	park	+	±40	0	0
Kwileń	skupienie drzew	±30	+	0	0
Obory	park	±25	+	0	0
Pleszew ul. Wojska Polskiego	cmentarz	+	±40	172	63

Pleszew ul. Kaliska	cmentarz	±15	+	22	12
Pleszew ul. Ogrodowa	zadrzewienie uliczne	0	0	1	0
Szymanowice	park	+	±40	98	0
Razem		9 kolonii (279 gniazd)		6 kolonii (505 gniazd)	3 kolonie (328 gniazd)

W roku 2007 stwierdzono najniższą liczbę (tylko 3) zajętych kolonii gawrona odkąd istnieją dane na ten temat, tj. od roku 1984. Spośród nich tylko kolonia w Dobrzycy utrzymała swoją wysoką liczebność. Dwie pozostałe z Pleszewa wykazały spadek liczebności gniazd. Jeszcze funkcjonujące w roku 2005 kolonie w Czerminie i Szymanowicach zostały opuszczone. Przyczynami ich zaniku było niszczenie gniazd przez ludzi (zrzucanie, strzelanie z broni śrutowej), płoszenie ptaków wysiadujących lęgi, a także wycięcie części drzew gniazdowych w Szymanowicach podczas renowacji parku. Z takich samych powodów opuszczona została kolonia lęgowa w Choczcu po roku 2003.

Miejsca gniazdowania

W powiecie pleszewskim w latach 1984, 1985, 2005 i 2007 zlokalizowano 10 kolonii lęgowych gawrona: 6 w parkach podworskich i wiejskich, 2 na cmentarzach, 1 w skupisku drzew i 1 pojedyncze gniazdo w zadrzewieniu ulicznym. W tym okresie 3 z nich znajdowały się w granicach administracyjnych Pleszewa, a pozostałe przy osadach wiejskich. Jedyny przypadek funkcjonowania koloni z dala od zabudowań, w lasku sosnowym, znany był z przełomu lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych wieku XX z Kwilenia (B. Mazurek – informacja ustna).

Gniazda gawronów stwierdzono na 13 rodzajach drzew, jednak ptaki najchętniej budowały je na jesionach, robiniach, dębach, lipach i kasztanowcach (tab. 2). Związane to było ze składem gatunkowym drzew występujących na poszczególnych stanowiskach, tak np. w parku w Dobrzycy występowała znaczna liczba dębów, a na cmentarzu w Pleszewie (ul. Wojska Polskiego) robinii. Warto podkreślić jest to, iż stare drzewa rosnące w parkach i na cmentarzach, odgrywają ważną rolę dla tego gatunku, bowiem na jednym drzewie może gniazdować nawet kilkanaście par gawronów. Maksymalnie na jednym jesionie w roku 2001 w Szymanowicach znajdowało się 27 gniazd. W większości jednak na jednym drzewie zakładane były pojedyncze gniazda (43,0%), po dwa (18,4%) i po trzy (11,6%).

Tab. 2. Udział poszczególnych rodzajów drzew gniazdowych gawrona *Corvus frugilegus* w powiecie pleszewskim, 2001 – Szymanowice, 2005 – Czermin, Pleszew, Szymanowice, 2007 – Dobrzyca, Pleszew.

Tab. 2. The share of nesting tree species for the Rook *Corvus frugilegus* in the District of Pleszew, 2001 – Szymanowice, 2005 – Czermin, Pleszew, Szymanowice, 2007 – Dobrzyca, Pleszew.

Rodzaj drzewa	Liczba gniazd		
	2001 1 kolonia	2005 5 kolonii	2007 3 kolonie
Jesion <i>Fraxinus</i> sp.	25,2%	41,8%	18,0%
Robinia <i>Robinia</i> sp.	17,7%	41,3%	18,0%
Dąb <i>Quercus</i> sp.	6,8%	2,0%	55,5%
Lipa <i>Tilia</i> sp.	23,9%	5,9%	0,3%
Kasztanowiec <i>Aesculus</i> sp.	25,2%	2,3%	
Klon <i>Acer</i> sp.			6,7%
Wiąz <i>Ulmus</i> sp.		2,6%	0,6%
Topola <i>Populus</i> sp.	0,3%	1,6%	
Sosna <i>Pinus</i> sp.		1,3%	0,6%
Brzoza <i>Betula</i> sp.		0,3%	0,3%
Olsza <i>Alnus</i> sp.	0,3%	0,3%	
Grab <i>Carpinus</i> sp.		0,6%	
Świerk <i>Picea</i> sp.	0,6%		
Razem	322	305	328

Charakterystyczny był brak kolonii gawrona na wschód od doliny Proсны, gdzie występowało wysokie zalesienie i dominowały ubogie gleby. Większość kolonii znanych z ostatniego dwudziestolecia znajdowała się w intensywnie użytkowanym krajobrazie rolniczym o wysokiej jakości gleb.

Podsumowanie

Uzyskane na badanym terenie zagęszczenia: 39,2, 70,1 i 46,1 p/100 km² należą do bardzo niskich w skali Wielkopolski. Podobnie było w powiecie ostrowskim, gdzie w roku 2004 zagęszczenie wyniosło 44,0 p/100 km² (Dolata 2005). W innych miejscach

tego regionu wskaźnik ten przedstawiał się bardzo zmiennie: powiat jarociński w 1972 – 143,5 p/100 km² (Adamiak 1973), powiat wrzesiński w 1971 – 603,8 p/100 km², a w 1984 – 202,3 p/100 km² (Jakubiec 1980, Tomiałojć 1990), południowa część leszczyńskiego w 1987 – 260 p/100 km² (Lorek 1991), Ziemia Leszczyńska w 1986 i 1987 – 149,2 p/100 km², w 1996 i 1997 – 69,3 p/100 km² oraz w 2002 – 63,7 p/100 km² (Kuźniak et al. 2005), Park Krajobrazowy im. gen. D. Chłapowskiego w 1972 – 664,7 p/100 km², w 1995 – 630,1 p/100 km² i w 2000 – 387,0 p/100 km² (Jakubiec 1980, Tryjanowski 1996, Kujawa i Klajber 2005).

W powiecie pleszewskim na przestrzeni 20 lat liczebność gawrona wzrosła o 45%, by pomiędzy latami 2005 i 2007 obniżyć się o 35%. Wyraźny spadek liczebności w Wielkopolsce, z niejasnych powodów, zanotowano ostatnio także na Ziemi Leszczyńskiej (Kuźniak et al. 2005) i w Parku Krajobrazowym im. gen. D. Chłapowskiego (Kujawa i Klajber 2005). Oprócz prześladowania przez ludzi, innymi wymienianymi przyczynami spadku liczebności tego gatunku jest ograniczanie liczby miejsc gniazdowania w wyniku likwidacji zadrzewień śródpolnych oraz zmniejszanie się bazy pokarmowej na skutek intensyfikacji rolnictwa powiązanej z utratą powierzchni żerowania (Kuźniak et al. 2005).

Podsumowując stan wiedzy nad tym gatunkiem w naszym kraju, podkreślano wielokrotnie, iż pomiędzy poszczególnymi obszarami występują bardzo duże różnice zagęszczenia kolonii gawrona (Tomiałojć i Stawarczyk 2003, Jakubiec 2005). Istnieją rejonny gdzie zagęszczenia są bardzo niskie, jak w zalesionym województwie lubuskim gdzie w roku 2004 wykazano zaledwie 12,6 p/100 km² (Jerzak i Piekarski 2005), jak i bardzo wysokie, jak na Podkarpackim Progu Lessowym, gdzie w latach 1986-1995 stwierdzono aż 900-1050 p/100 km² (Hordowski 1995). Na Śląsku zagęszczenie gawrona było pozytywnie skorelowane z udziałem gruntów ornych w powierzchni powiatu i negatywnie skorelowane z jego lesistością (Czapulak i Betleja 2002).

Podziękowania

Za liczne cenne uwagi do tekstu dziękuję Recenzentowi tego artykułu oraz Koledze Tomaszowi Wilżakowi. Dane o koloniach lęgowych gawrona z lat 1984 i 1985 uzyskałem od Pana Eugeniusza Markiewicza, a najstarsze informacje od ś. p. Pani Stanisławy Lajtlich i Pana Bolesława Mazurka, Osobom tym serdecznie dziękuję.

LITERATURA

- ADAMIAK W. 1973. Kolonie lęgowe gawrona *Corvus frugilegus* w powiecie Jarocin w roku 1972. Not. Orn., 14: 61-67.
- ANDERS P., GULCZYŃSKI A., JACKOWSKI J. 1999. Powiat pleszewski. Wielkopolska Biblioteka Krajoznawcza 24. Wydawnictwo WBP, Poznań.

- CZAPULAKA., BETLEJA J. 2002. Liczebność i rozmieszczenie kolonii lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* na Śląsku w latach 90. XX wieku. Ptaki Śląska, 14: 5-25.
- DOLATA P. T. 2005. Gawron *Corvus frugilegus* w Ostrowie Wielkopolskim i powiecie ostrowskim. [W:] JERZAK L., KAVANAGH B. P., TRYJANOWSKI P. (red.). Ptaki krukowate Polski. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań. ss. 671-679.
- DYRCZ A. 1966. Rozmieszczenie kolonii gawrona, *Corvus frugilegus* L., w Polsce. Acta. Orn., 9, 5: 227-240.
- HORDOWSKI J. 1995. Dynamika lęgowej populacji gawrona *Corvus frugilegus* na Ziemi Przemyskiej w latach 1963-1995. Bad. Orn. Ziemi Przem., 3: 33-39.
- JAKUBIEC Z. 1980. Zagęszczenie i dynamika populacji lęgowej gawrona (*Corvus frugilegus*) w krajobrazie rolniczym Wielkopolski. Ochr. Przyr., 43: 291-298.
- JAKUBIEC Z. 2005. Gawron *Corvus frugilegus* w Polsce – stan poznania, perspektywy badawcze. [W:] JERZAK L., KAVANAGH B. P., TRYJANOWSKI P. (red.). Ptaki krukowate Polski, ss. 89-111. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- JERZAK L., PIEKARSKI R. 2005. Rozmieszczenie i liczebność kolonii lęgowych gawrona *Corvus frugilegus* w województwie lubuskim w 2004 roku. [W:] JERZAK L., KAVANAGH B. P., TRYJANOWSKI P. (red.). Ptaki krukowate Polski. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań. ss. 599-611.
- KONDRACKI J. 1994. Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- KUJAWA K., KLAJBER K. 2005. Zmiany liczebności gawrona *Corvus frugilegus* w Parku Krajobrazowym im. gen. D. Chłapowskiego. [W:] JERZAK L., KAVANAGH B. P., TRYJANOWSKI P. (red.). Ptaki krukowate Polski. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań. ss. 641-654.
- KUŹNIAK S., LOREK G., MAĆKOWIAK S., KOSICKI J. Z. 2005. Gawron *Corvus frugilegus* na Ziemi Leszczyńskiej. [W:] JERZAK L., KAVANAGH B. P., TRYJANOWSKI P. (red.). Ptaki krukowate Polski. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań. ss. 665-669.
- LOREK G. 1991. Gawron (*Corvus frugilegus*) w południowej części województwa leszczyńskiego. Lub. Przegl. Przyr., 2, 4: 37-41.
- STRATEGIA ROZWOJU POWIATU PLESZEWSKIEGO NA LATA 2007-2015. Załącznik nr 1 do Uchwały nr XLVII/292/06 Rady Powiatu w Pleszewie z dnia 26 października 2006.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski – rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność, zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- TRYJANOWSKI P. 1996. Liczebność populacji lęgowej gawrona *Corvus frugilegus* w Agroekologicznym Parku Krajobrazowym koło Turwi w roku 2005. Przegl. Przyr., 7, 2: 55-59.
- URZĄD STATYSTYCZNY W POZNANIU. 2006. Województwo wielkopolskie – podregiony, powiaty, gminy 2005. CD.
- WILŻAK T., ŻURAWLEW P., MARKIEWICZ E., WIECZOREK G. 2004. Ptaki doliny Prosnys. [W:] WINIECKI A. (red.). Awifauna doliny Prosnys. Wielkopolskie Prace Ornitologiczne, 10: 9-95.
- WILŻAK T., ŻURAWLEW P. 2008. Przyroda Powiatu Pleszewskiego. Starostwo Powiatowe w Pleszewie.

Appendix

Dane o liczebności kolonii gawrona w powiecie pleszewskim z innych lat:
The size of the rook colonies in the District of Pleszew in other years:

Chocz, park: 2003 - 14 gniazd; Czermin, park: 2002 - 17 gniazd; Dobrzyca, park: 1997 - ± 100 gniazd, 2004 - ± 220 gniazd; Kwileń, lasek sosnowy - przełom lat 50/60. wieku XX - kilkadziesiąt gniazd (B. Mazurek - inf. ustna); Pleszew, ul. Poznańska, skupienie drzew: 1992 - 5 gniazd, 1993 - 8 gniazd, 1994 - 11 gniazd; Pleszew, ul. Poznańska, zadrzewienie uliczne: 1994 - 1 gniazdo; Pleszew, ul. Wojska Polskiego, cmentarz: 1992 - 171 gniazd, 1997 - ± 200 gniazd, 2004 - 153 gniazda; Pleszew, ul. Kaliska, cmentarz: 2004 - 9 gniazd; Szymanowice, park: lata 40. wieku XX - kolonia już istniała (S. Lajtlich - inf. ustna), 1997 - 284 gniazda, 2001 - 323 gniazda (Wilżak et al. 2004).

Adres autora:

Przemysław Żurawlew
Kwileń 67A, 63-313 CHO CZ
e-mail: grusleo@wp.pl